

“SUHAYL VA MEHRI” BALET SPEKTAKLI MISOLIDA MUMTOZ BALET

O'zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi
“San'atshunoslik” ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi
Erdjanova Diana

O'zbek balet san'ati XX asr davomida milliy raqs an'analari va Yevropa klassik balet maktabi sintezi asosida shakllandi. Bu jarayon natijasida “mumtoz o'zbek baleti” deb ataluvchi o'ziga xos yo'nalish yuzaga keldi. Ushbu yo'nalishning bosh tamoyili – Sharqona estetik tafakkur, xalq og'zaki ijodi va milliy musiqaning klassik sahna qonunlari bilan uyg'unlashuvdir. “Suhayl va Mehri” balet spektakli ana shu mumtoz yo'nalishning yorqin namunalaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Mazkur asar Sharq mumtoz adabiyotida keng tarqalgan ishqiy dostonlar ruhiga tayanadi. Unda pok muhabbat, sadoqat, insoniy fazilatlar va ma'naviy poklik g'oyalari sahnaviy harakat, musiqiy obraz va plastik ifoda orqali ochib beriladi. Spektakl nafaqat syujet jihatidan, balki estetik tuzilishi bilan ham milliylik va klassik balet mezonlarini uyg'unlashtirgan asar sifatida alohida ahamiyatga ega. “Suhayl va Mehri” baleti Sharq romantik an'alariga xos bo'lgan fojiali ishq qissasiga qurilgan. Asar markazida ikki yosh – Suhayl va Mehri o'rtasidagi sof va fidokorona muhabbat turadi. Ularning baxtiga to'sqinlik qiluvchi ijtimoiy va ma'naviy to'siqlar dramatik konfliktni yuzaga keltiradi. Balet dramaturgiyasi an'anaviy uch bosqichli tuzilishga ega: muhabbatning tug'ilishi, sinovlar va fojiaiy yakun. Syujetning badiiy qiymati shundaki, u tomoshabinni faqat voqealar ketma-ketligi bilan emas, balki ichki kechinmalar bilan ham jalb etadi. Har bir sahna qahramonlarning ruhiy holatini ochishga xizmat qiladi. Ayniqsa, Suhaylning iztiroblari, Mehri obrazidagi noziklik va poklik sahnaviy plastika orqali teran ifodalanadi. Bu hol mumtoz o'zbek baletining asosiy belgilaridan biri – ichki holatni tashqi harakat orqali ko'rsatish tamoyilini namoyon etadi.

Xoreografiyada milliylik va klassik balet uyg'unligi: Spektakl xoreografiyasi mumtoz o'zbek balet maktabiga xos bo'lgan sintezga asoslangan. Unda klassik baletning an'anaviy pozitsiyalari, sakrashlar va aylanishlar milliy raqs elementlari bilan uyg'unlashadi. Qo'l harakatlaridagi sharqona noziklik, gavdaning egilishi, qadam tashlash usullari o'zbek xalq raqslariga xos plastika bilan boyitilgan.

Xoreograf sahnada har bir obraz uchun alohida plastik til yaratadi. Suhayl obrazida qat'iyat va ichki kurash kuchli harakatlar orqali berilsa, Mehri obrazida yengillik, muloyimlik va nazokat ustunlik qiladi. Ikki qahramonning duetlari esa klassik pas-de-de shaklida qurilgan bo'lsa-da, unda milliy ohang sezilib turadi. Bu

hol tomoshabinga milliy ruhni his ettirgan holda, baletning akademik darajasini saqlab qolishga imkon beradi.

Mumtoz yo'nalish uchun xos bo'lgan yana bir jihat – ommaviy sahnalarda xalqona ruhning ustunligidir. Bayram, bozor yoki saroy manzaralarida jamoaviy raqslar orqali muhit yaratiladi. Bu sahnalarda o'zbek raqslarining ritmik boyligi va obrazlilik keng namoyon bo'ladi. Natijada sahna hayoti tabiiy va jonli tus oladi.

Obrazlar badiiy talqini

“Suhayl va Mehri” baletida obrazlar tizimi aniq va mantiqiy qurilgan. Bosh qahramonlar bilan bir qatorda, qarama-qarshi kuchlarni ifodalovchi ikkinchi darajali obrazlar ham muhim dramaturgik vazifani bajaradi. Ular konfliktni kuchaytiradi va asosiy g'oyani chuqurlashtiradi. Suhayl obrazi jasorat va sadoqat timsolidir. Uning harakatlarida ichki ziddiyat, iztirob va umid mujassam. Xoreograf bu holatni keskin burilishlar, baland sakrashlar va kuchli plastika orqali ifodalaydi. Mehri obrazi esa sharqona go'zallik va poklik timsoli sifatida talqin etiladi. Uning raqslarida yengillik, oqimlilik va lirizm ustun. Ayniqsa, yakka raqs sahnalarida qahramonning ichki dunyosi nozik ohanglarda ochiladi.

Qarama-qarshi kuchlar obrazlari ko'proq keskin, burchakli harakatlar bilan ifodalanadi. Bu kontrast asosiy qahramonlarning ruhiy pokligini yanada yorqinroq ko'rsatadi. Shunday qilib, plastik til orqali axloqiy mezonlar aniq ajratiladi: yaxshilik va yovuzlik, poklik va xiyonat qarama-qarshiligi sahnada jonlanadi.

Sahnaviy yechim: musiqa, dekoratsiya va plastik ifoda

Spektaklning musiqiy yechimi milliy lad va klassik orkestr ohanglarining uyg'unligiga asoslangan. Musiqa sahnaviy harakatni boshqaruvchi asosiy omil sifatida xizmat qiladi. Har bir obraz uchun alohida leytmotiv yaratilgan bo'lib, u qahramonning ruhiy holatini ochishga yordam beradi. Lirik sahnalarda mayin kuylar, dramatik lahzalarda esa keskin va kuchli ohanglar ustunlik qiladi.

Dekoratsiya va sahna bezagi Sharqona muhitni yaratishga xizmat qiladi. Ranglar uyg'unligi, milliy naqshlardan foydalanish tomoshabinni dostoniy makonga olib kiradi. Biroq sahna ortiqcha bezaklar bilan to'ldirilmaydi; asosiy e'tibor raqs va harakatga qaratiladi. Bu mumtoz balet estetikasi uchun muhim bo'lgan minimalizm tamoyiliga mos keladi.

Yorug'lik yechimlari ham dramatik ta'sirni kuchaytiradi. Issiq ranglar muhabbat sahnalarida, sovuq va xira ranglar esa fojiaiy lahzalarda qo'llanadi. Natijada tomoshabin nafaqat raqsni, balki sahnaning umumiy ruhini ham chuqur his etadi.

Taqriz xulosasi

“Suhayl va Mehri” balet spektakli mumtoz o‘zbek balet yo‘nalishining yetuk namunasi sifatida baholanishga loyiq. Asarda milliy ruh, Sharqona estetik tafakkur va klassik balet qonunlari uyg‘unlashgan. Syujetning ma‘naviy chuqurligi, xoreografiyaning obrazlilik, musiqaning ta‘sirchanligi spektaklni badiiy jihatdan yuksak darajaga ko‘taradi.

Mazkur asar o‘zbek balet san‘atida an‘anaviylik va zamonaviylik o‘rtasidagi muvozanatni saqlab qolish imkoniyatini ko‘rsatadi. U yosh ijrochilar uchun ham maktab vazifasini bajaradi, chunki unda milliy plastika bilan klassik texnikani birgalikda egallash zarurati mavjud.

Shunday qilib, “Suhayl va Mehri” baleti nafaqat sahnaviy asar, balki mumtoz o‘zbek balet yo‘nalishining estetik manifesti sifatida ham ahamiyatga ega. U milliy balet san‘atining bugungi taraqqiyotida muhim o‘rin tutib, kelajak avlod uchun ilhom manbai bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov A. O‘zbek balet san‘ati tarixi. – Toshkent: San‘at, 2015.
2. Rasulov B. Milliy raqs va sahna plastikasining uyg‘unligi. – Toshkent, 2018.
3. To‘xtayeva M. O‘zbek baletida obraz yaratish masalalari. – Toshkent, 2020.
4. Alimuhamedov S. Sharq mumtoz adabiyoti va sahna san‘ati. – Toshkent, 2016.
5. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. “Balet” bo‘limi.